

ตาพระยา : พิพิธภัณฑลหวงพ่อเทียบ วัดตาพระยา

ทงศักดิ์ เลิศพัฒน์วรกุล

นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

30 กันยายน 2555

อำเภอตาพระยา เป็นอำเภอที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือสุดของจังหวัดสระแก้ว ทิศเหนือติดกับอำเภอโนนดินแดงและอำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดบันเตียเมียนเจย ราชอาณาจักรกัมพูชา ทิศใต้ติดกับอำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว และทิศตะวันตกติดกับอำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

เดิมตาพระยาเป็นเพียงตำบลตาพระยา ขึ้นกับอำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี จนในปี พ.ศ. 2502 ได้ยกฐานะขึ้นเป็น กิ่งอำเภอตาพระยา และเป็นอำเภอตาพระยา ในปี พ.ศ. 2506 ขึ้นกับจังหวัดปราจีนบุรี กระทั่งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติตั้งจังหวัดสระแก้ว พ.ศ. 2536 อำเภอตาพระยาจึงขึ้นกับจังหวัดสระแก้วนับแต่นั้นเป็นต้นมา

แผนที่แสดงตำแหน่งอำเภอตาพระยา และอำเภอต่างๆในจังหวัดสระแก้ว

(ดัดแปลงจาก <http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอตาพระยา>)

คำว่า “ตาพระยา” สันนิษฐานว่าแผลงมาจาก “ทัพพระยา”¹ ซึ่งหมายถึงทัพของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ครั้งสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ได้มาแวะพักตั้งฐานทัพอยู่ในบริเวณนี้ ก่อนที่จะยกทัพไปอุดงไถย (อุดงมีชัย) เพื่อต่อต้านกองทัพญวนที่เข้ามารุกรานเขมรในปี พ.ศ.2388² เมื่อเสร็จศึกท่านเจ้าพระยาได้กลับมาสร้างวัดตาพระยาขึ้น ณ บริเวณที่ตั้งทัพ (ตามประวัติของวัดระบุว่าสร้างในปี พ.ศ. 2390)

วัดตาพระยา เป็นวัดราษฎร์สังกัดมหานิกาย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2505 มีเนื้อที่ประมาณ 58 ไร่ ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 180 หมู่ 1 ถนนธนวิถี บ้านตาพระยา ตำบลตาพระยา (เทศบาลตำบลตาพระยา) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว มีพระครูปัจจุเจตนาเขตคณาภิรักษ์ (เจ้าคณะอำเภอตาพระยา) เป็นเจ้าอาวาส

เดิมวัดตาพระยาตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของตลาด ซึ่งปัจจุบันเป็นโรงเรียนอนุบาลตาพระยา (ห่างออกไปทางทิศตะวันตกของที่ตั้งวัดปัจจุบันประมาณ 700 เมตร) จนกระทั่ง พ.ศ.2460 มีการย้ายวัดมาอยู่ทางฝั่งทิศตะวันออกของตลาดจนทุกวันนี้

¹ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสระแก้ว (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ, 2545), 226 ; สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว, ตำนานนิทานพื้นบ้านจังหวัดสระแก้ว (สระแก้ว : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว, 2555), 87-89.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2538)

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงตัวอำเภอตาพระยา ที่ตั้งวัดตาพระยา ตลาดตาพระยา และโรงเรียนอนุบาลตาพระยา
(ที่มา : “ตาพระยา อ.ตาพระยา จ.สระแก้ว” สืบค้นวันที่ 24 ตุลาคม 2555, จาก <http://earth.google.com>)

อาจกล่าวได้ว่าวัดตาพระยาเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของอำเภอตาพระยา พระภิกษุสงฆ์ของวัดล้วนแต่ได้รับการเคารพสักการะจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะหลวงตาออกและหลวงพ่อเทียบ

ราว พ.ศ.2488 สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อเนื่องกับสงครามอินโดจีน หลวงตาออก³ พระภิกษุที่ได้รับการนับถือของชาวบ้านทั้งในอำเภอทะมอพวก ราชอาณาจักรกัมพูชา และชาวตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี ในขณะนั้น ได้เดินทางออกจากอำเภอทะมอพวกพร้อมกับภิกษุสามเณรจำนวนมาก มาจำพรรษาที่บ้านโคกมะกอก อำเภอตาพระยา เพื่อเผยแผ่พระธรรมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน (ในอดีตการเดินทางไปมาข้ามชายแดนไทย-กัมพูชาคงยังไม่เข้มงวดนัก) หลังจากนั้นท่านก็เดินทางกลับกัมพูชา แต่ไม่นานหลังจากนั้น ชาวตาพระยาก็พร้อมใจกันนิมนต์หลวงตาออกให้มารับตำแหน่งเจ้าอาวาส

³ สันนิษฐานว่าหลวงตาออกเป็นพระสงฆ์ชาวกัมพูชา

วัดตาพระยาที่กำลังว่างอยู่ แต่ท่านปฏิเสธรและเสนอให้หลวงพ่อกุศล เป็นเจ้าอาวาส ส่วนท่านจะเป็นพระอาจารย์ให้คำปรึกษาในการบริหารวัด จนทำให้วัดตาพระยารุ่งเรืองสืบมา

หลังจากหลวงตาออกมรณภาพในปี พ.ศ.2494 และมีพิธีฌาปนกิจสงฆ์ระดังขารเมื่อ พ.ศ.2497 ศิษยานุศิษย์ได้แบ่งอัฐิของท่านออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งนำไปบรรจุไว้ที่อำเภอทะมอพวก อีกส่วนหนึ่งบรรจุไว้ที่วัดตาพระยา ด้วยความเคารพบูชาและศรัทธาในจริยาวัตรของท่าน ชาวตาพระยานำโดยหลวงพ่อกุศลเพียบพร้อมใจกันให้ช่างปั้นรูปเหมือนหลวงตาออกเพื่อนำมาประดิษฐานไว้ที่วัดตาพระยา ให้ผู้ศรัทธาได้เคารพสักการะและยึดเหนี่ยวจิตใจ

รูปปั้น “หลวงตาออก”

ประดิษฐานอยู่ในศาลาข้างอุโบสถ วัดตาพระ

หลวงพ่อกุศล หรือ พระครูประทีปปัจจันตเขต (อดีตเจ้าคณะอำเภอตาพระยา) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดตาพระยายาวนานถึง 41 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ.2501-2542 ท่านได้รับการเคารพนับถือจากชาวตาพระยาเป็นอย่างมาก นอกจากท่านจะมีวัตรปฏิบัติที่งดงามแล้ว ท่านยังเอาใจใส่พัฒนาวัดตาพระยาอย่างต่อเนื่องจนได้รับรางวัลวัดพัฒนาตัวอย่างในปี พ.ศ.2529 และท่านยังส่งเสริมด้านการศึกษาทั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนปริยัติธรรม ผลงานที่โดดเด่นของท่านอีกประการหนึ่งคือ การเก็บรวบรวมโบราณวัตถุมาจากแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะในเขตอำเภอตาพระยา พร้อมทั้งทำบัญชีไว้ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้อนุชนรุ่นหลัง

หลวงพ่отေးมรณภาพในปี พ.ศ.2542 แต่สังขารของท่านไม่เน่าเปื่อย ศิษยานุศิษย์จึงพร้อมใจกัน
นำสังขารของท่านบรรจุในโลงแก้ว แล้วอัญเชิญไปตั้งไว้ในพิพิธภัณฑสถานหลวงพ่отေး เพื่อให้ชาวตาพระยา
และผู้ที่ย่านถือน้ำท่านสักการะจนปัจจุบัน

อาคารพิพิธภัณฑสถานหลวงพ่отေး วัดตาพระยา

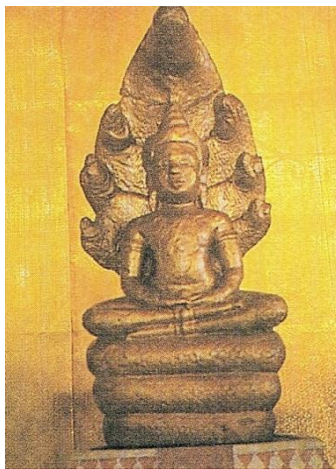
ห้องตั้งโลงแก้วบรรจุสังขารที่ไม่เน่าเปื่อยของหลวงพ่อเทียบ ภายในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อเทียบ

ห้องเก็บโบราณวัตถุ ภายในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อเทียบ

นอกจากโลงแก้วบรรจุสังขารของหลวงพ่อยังเก็บแล้ว ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อยังเก็บโบราณวัตถุที่หลวงพ่อบรรวบรวมไว้ ซึ่งเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้เข้ามาศึกษาและทำทะเบียนไว้แล้ว⁴ โบราณวัตถุชิ้นสำคัญส่วนใหญ่มีรูปแบบศิลปะแบบเขมร เช่น⁵

- หลวงพ่อทับพระยา (หลวงพ่อท้าวพระยา) เป็นพระพุทธรูปนาคปรกปางสมาธิ ศิลปะเขมร สร้างด้วยหิน หน้าตักกว้าง 19 นิ้ว สูง 27 นิ้ว อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 สภาพชำรุด หัวและหางนาคหัก ขื่อพระกรขวาหัก ชาวบ้านชุดพบที่บ้านโคกไพล (ปัจจุบันอยู่ใน ตำบลทัพราช อำเภอดาพระยา) เมื่อปี พ.ศ.2490 เจ้าอาวาสวัดดาพระยาในขณะนั้นได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดดาพระยา

หลวงพ่อท้าวพระยา

(ที่มา : คณะกรรมการฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสระแก้ว (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ, 2545), 65)

- หลวงพ่อพัฒนการ เป็นพระพุทธรูปนาคปรกทรงเครื่อง ปางสมาธิ สร้างด้วยหิน ศิลปะเขมร หน้าตักกว้าง 6 นิ้ว สูง 13 นิ้ว ชาวบ้านพบพระพุทธรูปองค์นี้ในปี พ.ศ.2503 ขณะชุดสระใกล้คลองทางทิศเหนือของกิ่งอำเภอดาพระยาสมัยนั้น

- หลวงพ่อยุธยา เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระวรกายอวบอ้วน ทำจากหิน หน้าตักกว้าง 5 นิ้ว สูง 9 นิ้ว

⁴ หลวงดาจัน, (2555, กันยายน 7), วัดดาพระยา, สัมภาษณ์.

⁵ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, อ้างแล้ว, 64-67.

- เศียรพระวิษณุ ทำจากหินทราย ศิลปะเขมรแบบไพรกเมง-กำพงพระ พุทธศตวรรษที่ 13-

14

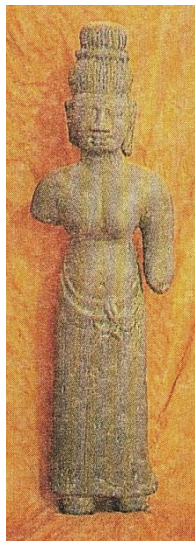

เศียรพระวิษณุ

(ที่มา : คณะกรรมการฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสระแก้ว (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ, 2545), 65)

- นางอัปสร ศิลปะเขมร ทำจากหินทราย สูง 69 เซนติเมตร แสดงท่าทางยืน นุ่งผ้าจีบยาว ถึงข้อเท้า ฝ้านุ่งส่วนบนไว้ต่ำเปิดหน้าท้อง คาดเข็มขัด ไม่สวมเสื้อ ศีรษะเกล้ามวย ส่วนเท้าและแขนหักหายไป อาจมีอายุอยู่ในสมัยบาปวน หรือราวพุทธศตวรรษที่ 16

นางอัปสร

(ที่มา : คณะกรรมการฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสระแก้ว (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ, 2545), 66)

- กลีบบนปูนปรางค์รูปนาค 7 เศียร ศิลปะเขมรสมัยบาปวน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16

- อมลกะ (ส่วนยอดของปราสาทขอม) รูปกลีบบัว ทำจากหิน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-

18

- จารึกวัดตาพระยา เป็นจารึกอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร บนหินทราย อายุราว พ.ศ. 1520 ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพบที่ใดและเมื่อใด จารึกมี 2 ด้าน ด้านที่ 1 มี 22 บรรทัด (บันทึกโดยข้าราชการของพระเจ้าอินทรวรมัน) ด้านที่ 2 มี 19 บรรทัด (บันทึกโดยข้าราชการของพระเจ้ายโศทรวรมัน) รวม 41 บรรทัด มีเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้⁶

จารึกวัดตาพระยา

⁶ “จารึกวัดตาพระยา” ใน ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), (สืบค้นวันที่ 24 ตุลาคม 2555), จาก http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=376

[จารึกด้านที่ 1 กล่าวถึง] มรตัญโชตญศรีนรบดีวีรวรมัน ส่งคนให้นำพระราชโองการมาบอกวาทสรรพวิระ พร้อมทั้งหมู่ญาติซึ่งตั้งถิ่นฐานที่สุรุกเสร (บ้านนา) ดินแดนแห่งสระโมเอม (สมอหวาน) เพื่อให้ทราบถึงการได้รับบำเหน็จความดีความชอบ และนอกจากนี้ ยังมีข้าราชการบางคนได้มอบบ้านเรือน และโคกระบือ ให้บุคคล ในนามของทางราชการ และพร้อมทั้งอุทิศที่ดิน ถวายเป็นส่วนพระราชกุศล เกี่ยวกับการที่เสด็จสู่สุทรโลก ต่อมาวาทสรรพวิระก็ได้รับพระราชโองการ ให้ใช้คนไปจัดการปักหลักเขตที่ดินแห่งสระโมเอม ซึ่งเขาเองได้รับพระกรุณาประสาท พร้อมทั้งหมู่ญาติของเขาอีกด้วย

[จารึกด้านที่ 2 กล่าวถึง] พระราชโองการ ให้บรรดาข้าราชการไปจัดทำคำประกาศทางราชการ บนศิลาจารึก ที่บ้านสระโมเอม เพื่อให้พระกรุณาประสาทแก่มรเตญโสมคิระ ผู้เป็นหลานของวาทสรรพวิระ พร้อมทั้งหมู่ญาติ และกล่าวถึงพระราชโองการห้ามพวกข้าราชการ ที่จะออกไปปฏิบัติงานตามชนบทนั้น อย่าได้ไปจับกุมคุมขัง หรือริบทรัพย์สินของชาวบ้านสระโมเอม แห่งกันเมียงพระกระลาละอองเป็นอันขาด และสุดท้าย ได้กล่าวถึงการปักหลักเขตที่ดินแห่งสระโมเอม

นอกจากนี้ยังมีประติมากรรมพระวิษณุสำริด พระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด เสมาหิน โยนี ศีรษะ เทวรูปขนาดต่างๆ ประติมากรรมรูปบุคคล ชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะปราสาทเขมร ปราสาทจำลอง ภาชนะดินเผา เป็นต้น

โบราณวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อเทียบ

โบราณวัตถุภายในพิพิธภัณฑลวงพ่อเทียบ

ปัจจุบัน (กันยายน 2555) พิพิธภัณฑลวงพ่อเทียบ วัดตาพระยา ยังไม่เปิดให้เข้าชมโดยสมบูรณ์ เนื่องจากเพิ่งปรับปรุงอาคารแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2555 หากพุทธศาสนิกชนหรือผู้สนใจต้องการเข้าชมการะสังขารลวงพ่อเทียบและเข้าชมโบราณวัตถุ ควรติดต่อกับทางวัดตาพระยาล่วงหน้า

บรรณานุกรม

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา

จังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ, 2545.

“จารึกวัดตาพระยา” ใน ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สืบค้นวันที่ 24 ตุลาคม 2555, จาก

http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=376

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3.

กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2538.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว. ตำนานนิทานพื้นบ้านจังหวัดสระแก้ว. สระแก้ว : สำนักงาน

วัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว, 2555.

หลวงตาจั่น. (2555, กันยายน 7). วัดตาพระยา. สัมภาษณ์.

<http://earth.google.com>

<http://maps.google.com>

<http://th.wikipedia.org>